

САЖЕТАК

У раду су приказани тестови којима се може измерити обим рецептивног (пасивног) вокабулара ученика на основношколском и средњошколском узрасту. Подаци о рецептивном (пасивном) речнику могу да буду драгоцен извор података пре свега за професоре матерњег језика и књижевности. Сматра се да је обим вокабулара један од најзначајнијих предиктора школског успеха.

Кључне речи: обим вокабулара, рецептивни (пасивни) вокабулар, општи вокабулар, академски вокабулар, тест.

ÖSSZEFOGLALÓ

A dolgozat az általános iskolás és középiskolás tanulók szókészletének felmérésére szolgáló tesztek mutatja be. A felmérés eredményei értékes forrásként szolgálnak az anyanyelvet oktató tanárok számára.

Kulcsszavak: a szókészlet nagysága, passzív szókincs, általános szókincs, akadémiai szókincs, teszt.

ABSTRACT

This paper aims to present various types of tests that aim to measure the size of receptive (passive) vocabulary pupils of primary and secondary school education. Data related to receptive (passive) vocabulary can be a valuable source of information for teachers and professors of mother tongue and literature. The size of vocabulary is considered one of the most reliable predictor of scholarly successes.

Keywords: vocabulary volume, receptive (passive) vocabulary, general vocabulary, academic vocabulary

Biljana Branić Latinović

Filološka gimnazija
Beograd, Srbija
biljana.branic@gmail.com

ТЕСТОВИ ЗА МЕРЕЊЕ ОБИМА ВОКАБУЛАРА УЧЕНИКА

Tesztek a tanulók szókészletének mérésére

Tests for measuring pupils' vocabulary

Увод

Прва истраживања обима речника датирају још из 19. века (Kirpatrick 1891), а одликују их велике разлике у резултатима и неусаглашеност методолошког поступка истраживача. Резултати мерења обима вокабулара крећу се од веома високих, какве је имао Diler (1978) који је сматрао да средњошколци знају 216 000 речи (према: Goulden, Nation, Read 1990), до неколико пута нижих: Hirsh и Nation су у вокабулару „млађих испитаника“ избројали 5 000 речи (Hirsh, Nation 1992). Nation верује да су ове дискрепанције последица селектовања речи за тестирање из писаних речника различитог обима и нејасних циљева истраживача (Nation 1993). Вокабулар има неколико димензија: у најширем смислу можемо говорити о продуктивном (активном) и рецептивном (пасивном), усменом и писаном, обиму, тј. величини и богатству лексичког знања.¹ Обим вокабулара је најчешће истраживан аспект.

Обим вокабулара подразумева број речи које говорник зна барем у једном значајном аспект у значења. Под овим знањем је углавном подразумевано рецептивно знање.

Тестове којима се мери обим вокабулара чине листе речи добијене на два начина: селектовањем лексема из писаног речника и из фреквенцијских листа. С обзиром на то да је ова тема је код нас готово неистражена (квантитативно је описан само дечји речник)², намера нам је била да представимо тестове из

¹ Паралелни термини у англосаксонској литератури су, „ширина“ (breadth) и „дубина“ (depth) (Kieffer, Lesaux, 2010, Freebody, Anderson, 1981) у значењу „број познатих речи“ и „начин познавања речи“.

² Рецептивни (пасивни) вокабулар је речник разумевања, препознавања, за разлику од продуктивног (активног) који се сматра речником употребе.

стране (англосаксонске) литературе коришћене у мерењу обима вокабулара, применљиве и у учioniци код нас. Ови тестови такође могу бити добре лексичке вежбе на часовима матерњег језика и књижевности.

Представљени тестови имају различиту форму. Заједничка карактеристика им је усмереност на рецептивну димензију вокабулара (препознавање речи). Желећи да проверимо налазе страних истраживача код наших ученика, применили смо једну врсту теста на две врсте вокабулара средњошколаца: општи и академски.

Тестови за мерење обима вокабулара

Тест алтернативног (двочланог) избора (дихотомни формат, yes/no check list)

Тест алтернативног (двочланог, дихотомног) избора је најједноставнија форма теста којим се може утврдити број речи које ученик пасивно познаје (Anderson, Freebody 1981, Meara, Buxton 1987, Meara, Jones 1990). Заснован је на теорији детекције сигнала у психологији. Ставке теста састоје се из стабла и два понуђена одговора: да или не, те се у литератури често представљају као тестови **yes/no**³. Други део синтагме у термину – check list упућује на облик контролних листа који тестови најчешће имају. На контролној листи испитаник има задатак само да означи ставке, тј. речи које познаје. Овакав начин тестирања садржи велики ризик нагађања одговора. У новије време нагађање се превазилази убацивањем неречи или псеудоречи у тест.⁴ Успешност на тесту процењује се разликом препознатих реалних речи (Hit Rate, позитиван одговор на реалну реч) и неречи које су испитаници препознали као праве (False Alarm Rate). Представићемо типичан задатак на Тесту алтернативног избора.

1 lessen 2 oak 3 mosquito 4 litholec 5 quorant 6 proceed
7 interfere 8 put up with 9 algebra 10 scurrilize 11 cottonwool
12 lobby 13 give away 14 trudgeo 15 bodelate 16 tighten
17 shad 18 bance (Meara, Jones 1990).

Као што је речено, од ученика се очекује да означи јединицу коју познаје и да га притом не заведу неречи очигледно измешане са реалним речима.

На интернету су доступне још две варијанте теста алтернативног избора које су Мeara и сарадници у новије време прерадили: X_LEX (тест који користи речи са фреквенцијског нивоа 5000) и Y_LEX (напреднија варијанта теста X_LEX, са мање учесталим речима) (Meara, Milton, 2003).

Тест алтернативног избора не захтева комплексну анализу ајтема, скоровање је аутоматско и резултати су брзо доступни. Аутоматско скоровање отвара могућност за велики број употребљених ајтема, што су највеће предности овог

³ Паралелни термини у англосаксонској литератури су, „ширина“ (breadth) и „дубина“ (depth) (Kieffer, Lesaux, 2010, Freebody, Anderson, 1981) у значењу „број познатих речи“ и „начин познавања речи“.

⁴ Рецептивни (пасивни) вокабулар је речник разумевања, препознавања, за разлику од продуктивног (активног) који се сматра речником употребе.

теста. Пошто се за кратко време процесуира много речи, сматра се да тест може дати поуздане резултате у мерењу обима речника.

Тест вишеструког избора (Multiple choice test)

Тест вишеструког избора је ударни формат вербалних тестова способности у психологији. Питања са вишеструким избором најчешће имају више политомних ставки, тј. ставки које имају три и више понуђених одговора. Стабло ставке је обично питање или недовршена реченица, а опција (модалитета) има типично 3, 4 или 5. Што је већи њихов број, мања је могућност нагађања. Број опција није одређен никаквим посебним психометријским законом, али се углавном крећу у наведеним оквирима. Иако се најчешће користи тест са 4 или 5 могућности, истраживања су показала да и „тест са три алтернативе даје исто тако добре резултате“ (Фајгел 2009: 465). Наравно, обично је тачан је само један одговор и од испитаника се тражи да га пронађе. Остали одговори се сматрају дистракторима.

Један такав добар тест са циљем утврђивања обима вокабулара ученика у Л2 енглеском је Vocabulary Levels Test (VLT) чији је аутор Nation (1990, 2001). Наводимо га због његове апсолутне применљивости у матерњем језику. Класичан VLT је рецептивни једнојезички тест спаривања (matching). Сваки ајтем са десне стране има три речи (стимулуса) поређане према абecedном реду, а са леве шест дефиниција поређаних према броју речи, од најмање до највеће. Од ученика се очекује да понуђена три стимулуса повеже са три тачне дефиниције (преостале три су дистрактори). Циљне речи припадају отвореној класи: сваки тест има 5 именица, 3 глагола и два придева. Речи су подељене према фреквенцији на четири нивоа; првих 1000, 2000, 5000, 10 000 и академски ниво, тј. university word level. Колико је могуће, речи почињу различитим словом, и избегаване су ортографски сличне речи. Води се рачуна да понуђена дефиниција не буде тежа од саме циљне речи.

Навешћемо пример ајтема из VLT са нивоа 2000 (Nation 1990):

1. coach	_____	a thin piece cut from something
2. darling	_____	person who is loved very much
3. echo	_____	sound reflected back
4.		interior
5.		opera
6.		slice

На празну црту поред дефиниције треба навести број речи са којом ју је могуће повезати. Слаб резултат, према наводима аутора, показује ученик који има мање од 83% тачних одговора.

Један од највећих проблема приликом састављања теста овог формата је одабир дистрактора. Дистрактори не смеју сами себе да дисквалификују, него морају бити потенцијално изабрани. Они морају бити поређани тако да само

испитаник који поседује одговарајуће знање може да процени који је најтачнији. Нека истраживања су показала да у пракси стварно функционишу један до два дистрактора, а остали су „провидни“ (Фајгел 2009).

Vocabulary size test (VST)

Vocabulary size test (VST) је новија варијанта претходно описаног теста, сада доступна на интернету (www.lex tutor.ca). За разлику од претходног (VLT) у којем се од испитаника очекује да спарује одговоре и циљне речи, VST је класичан тест вишеструког избора. Поред речи која је наведена у краћем контексту понуђене су четири могуће опције. Навешћемо пример једног ајтема из типичног теста VST.

VOCABULARY: You will need more vocabulary.

a. words

b. skill

c. money

d. guns (Nation 2008).

Иако овај тест није састављен да би тестирао целокупну лексику језика, на основу добро селектоване лексичке грађе могло би се рећи да ученик са бољим резултатим разуме већи део општег речника.

Истраживање: примена тестова

Желећи да проверимо применљивост једне од описаних врста тестова на узорку групе ученика Филолошке гимназије у Београду, почетком маја 2012. спровели смо истраживање. Испитаници су били ученици енглеског и класичног одељења, 42 ученика из прве и 43 ученика из четврте године (N=85). Одабрали смо ученике из ова два смера, јер је реч о ученицима који у генерацији обично имају највиши одељенски просек и најбоље оцене из Српског језика и Књижевности.⁵ Очекивали смо да резултати теста покажу да постоји значајна разлика у обиму рецептивног вокабулара матураната и млађих испитаника, тј. да у обиму речника средњошколаца постоји растући тренд повезан са узрастом.

У истраживању смо применили два теста, оба у форми алтернативног избора (дихотомни модел). С обзиром на то да нам је циљ био да утврдимо укупан фонд општег и академског речника, први тест био је Тест општег вокабулара, а други Тест академских речи. Лексеме на првом тесту селектоване су из једнотомног речника Матице српске на начин који је предложен и описан у литератури (Nation 1993). Тест је имао 120 ајтема. Други тест је био листа 120 академских речи, преузета и прилагођена из литературе на енглеском језику (Nation 1984, Coxhead 2000). Тест академских речи добили смо издвојивши заједничке ајтеме из обе листе на енглеском. Пошто нам је циљ био да утврдимо број речи које чине *рецептивни* вокабулар, ајтеми су били деконтекстуализовани.

Инструкције истраживача су биле јасне. Од ученика се тражило да означе

⁵ Лукић, В.(1983) Дечји фреквенцијски речник, Институт за педагошка истраживања, Београд.

познату реч и прецртају непознату. Желећи да избегнемо могућност нагађања, од ученика смо додатно тражили да поред познате речи наведу и њен синоним или краћу описну дефиницију. У оба теста биле су заступљене три врсте речи: именице, глаголи, придеви. Конструкт теста био је: именице 2/3, глаголи 1/3, придеви 1/3. Тестови су били у писаној форми (оловка-папир), а израда оба теста трајала је укупно један сат.

Анализа добијених података указала је најпре да је потребна ревизија ајтема за будуће истраживање. Лексеме које ниједан ученик није знао морале су бити избачене из теста (нпр. „констернација“ и „гаван“). Ниску моћ дискриминације имали су и ајтеми: „велур“, „веђа“, „крмчија“, „лихвар“, „накоњче“, „нафора“, „пијетет“, „кохерентан“, „корпоративан“.

Резултати су показали да већи број матураната није знао значење лексема које су релативно фреквентне у настави, нпр. „парадигма“ (са којом се срећу и на часовима Српског језика и Опште лингвистике, значење је знало да наведе само 12), „лихвар“ (веома честа реч у роману „Злочин и казна“ у лектири за 4. разред, препознало је 7 ученика), „пијетет“ (знало 4 испитаника), „догма“, „кохерентан“. Највише погрешних одговора имали су ајтеми: „опсена“: одговори су углавном били „срамота“ или „вулгарна“ (задатак је површно прочитан, реч је замењена са „опсцен“), „гувернала“ је мање позната у енглеском одељењу („чин у војсци“, „повеља“, „градоначелник“). Потпуно дифузне одговоре ђаци су показали дефинишући лексеме „јуне“ („младунче козе, овце, јуница“), „крмчија“ („онај који ради на крми“, „одгајивач свиња“, „који гаји крмке“, „онај који држи крчму“, „кафана“), „лихвар“ („посуда“, „пехар“, „криминалац“).

Анализа резултата је показала да матуранти из енглеског одељења имају боље резултате од ученика класичног одељења чак и на Тесту академских речи који су чиниле лексеме углавном грчко-латинског порекла. „Енглези“ (20 ученика: 16 девојчица и 4 дечака) су знали 58% речи из Теста општег вокабулара. На Тесту академских речи показали су још боље резултате: знали су 84% речи. На Тесту академских речи је било мање и погрешних одговора: 2,75 у односу на 4,6% (Тест општег вокабулара).⁶ Двадесет и три „класичара“ (7 дечака и 16 девојака) знали су 56% речи из Теста општег вокабулара и 72% академских речи. Тенденција грешења била је незнатно виша у енглеском одељењу (укупно 100 према 95 у класичном), што нас наводи на претпоставку да су „класичари“ обазривији у давању одговора. Обе групе ученика иначе су сасвим сигурно давале своје најбоље одговоре, јер су биле веома заинтересоване за рад истраживача и више него расположене да допринесу истраживању.

Ученици првог разреда били су мање расположени, мање мотивисани па су им и због тога резултати нижи. Важно напоменути и да је реч о испитаницима генерално лошијег школског успеха од већине својих претходника. Као и

⁶ На српском језику „дихотомни модел“ (у новије време „тест алтернативног избора“) (Фајгел, 2009).

у групи матураната, узорак је чинило 42 ученика из енглеског и класичног одељења.

„Прваци“ из обе групе су показали слабе резултате на Тесту општег вокабулара, а пошто Тест академских речи значајан број ученика није довршио, његове резултате нећемо ни разматрати. Прву групу је чинило 17 ученика из класичног одељења (њих иначе има само 18). Они нису знали 67,5 % речи на Тесту општег вокабулара. То је буквално обрнута пропорција у односу познате речи матураната истог смера. Имали су већу тенденцију давања погрешних одговора: 11 % одговора је погрешно, скоро троструко више од матураната. Ову тенденцију карактерише изражено индивидуално варирање: један испитаник је имао чак 52 омашке, док већа група њих није ни покушавала да погрешни. Број лексема чије значење ниједан ученик није знао код млађих ученика је висок: осим оних које нису знали матуранти, ниједан или по један тачан одговор имали су ајтеми: „власуља“, „грохотан“, „неурастеник“, „обест“, „окомит“, „прпошан“, „рабат“, итд. Занимљиво је да ни прваци уопште не знају значење речи „јуне“ (типични одговори су „јуноша“, „јун“, „младунче козе“), „растава“, док лексеми „слинавка“ дефинишу најчешће као „врсту марамице“ или „младу девојку“.

Другу подгрупу ученика међу првацима чинило је 25 ученика из енглеског одељења (20 девојчица и 5 дечака). Они су знали 42, 63% речи. Процент погрешних одговора је само 1,57%.

Разлике у резултатима приказане су ниже у табеларном прегледу.

Табела бр. 1 Преглед укупног броја познатих, непознатих и погрешних одговора на Тесту општег вокабулара

	Непознате речи	Познате речи	Омашке
Прваци (n= 42)	70,9%	27,42%	2,49%
Матуранти (n=43)	29,77%	67,02%	3,21%

Наведени резултати у табели јасно показују да је број познатих речи које ученици пасивно познају више него двоструко већи у групи матураната. Овај податак потврђује да постоји растући тренд у рецептивном речнику повезан са узрастом.

Закључак

У Теорији усвајања језика (матерњег, Л1 и другог, Л2) вокабулар је третиран углавном као скуп лексичких јединица чијим пребројавањем се утврђује степен лексичког развоја. Упоређивањем избројаних јединица са нормом указује се на евентуална одсупања и (не)развијеност и укључују активности са циљем да се успорен или мањкав развој вокабулара код школске деце исправи. У новије време указано је на важност вокабулара пре свега као једног од важнијих

предиктора школског успеха.

На основу изложеног је могуће схватање речника средњошколаца као структурисане (статичне) целине заменити перцепцијом о континуираном и константно активном процесу. Иако укупан лексички фонд једног језика није могуће утврдити, обим рецептивног вокабулара је могуће „ухватити“, а легитиман начин је примена описаних тестова.

Нема сумње да би и друга врста анализе података добијених из речничког теста била од значаја за лингвисте, психологе и наставнике матерњег језика. Квалитативна анализа погрешних одговора могла би да укаже на нејасне појмове, лаке и тешке речи, итд. Ово може бити импликација за неко будуће истраживање.

ЛИТЕРАТУРА

1. Anderson, R., Freebody, P. (1981): Vocabulary knowledge. U: Guthrie (eds) *Comprehension and teaching. Research Reviews*, 77–117, Newark.
2. D'Anna, C., Zechmeister, E., Hall, J. (1991): Toward a meaningful definition of a vocabulary size. *Journal of Reading Behavior*, 23, 109–122.
3. Fajgelj, S. (2009): *Psihometrija*. Centar za primenjenu psihologiju, Beograd.
4. Goulden, R., Nation, P., & Read J. (1990): How large can a receptive vocabulary be? *Applied Linguistics*, 11(4), 341–363.
5. Hirsch, D., Nation, P. (1992): What vocabulary size is needed to read unsimplified text for pleasure? *Reading in a Foreign Language*, 8 (2), 689–96.
6. Kirkpatrick, E. (1891): Number of words in ordinary vocabulary. *Science*, 21, 107–109.
7. Meara, P. & Jones, G. (1990). Eurocentres Vocabulary Size Test, Version E1.1/K10. Zurich: Eurocentres Learning Service.
8. Meara, P., Buxton, B. (1987) An alternative multiple choice vocabulary test. *Language Testing* 4, 142–154.
9. Meara, P., Jones, G. (1988): www.lognostics.co.uk
10. Meara, P., Milton (2003): X_Lex, The Swansea levels test. Newsbury: Express.
11. Nation, P. (1990): *Learning vocabulary in another language*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
12. Nation, P. (1993): Using dictionaries to estimate vocabulary size: essential but rarely followed procedure, *Language Testing*, vol. 10, 27–40.
13. Nation, P. (2008). Lexical awareness in second language learning. *Encyclopaedia of Language and Education*. (Second edition) Volume 6: Knowledge about language.
14. Nation, P., Beglar, D. (2007): A vocabulary size test. *The Language Teacher* 31, 7: 9–13.